

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМ. В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
Відділ зберігання фонду, обслуговування користувачів
і соціокультурної діяльності**

**Наукова спадщина
Олександра Опанасовича Потебні
(1835—1891)
до 190-річчя від дня народження**

КИЇВ, 2025

Олександр Опанасович Потебня є центральною постаттю в історії української та світової гуманітарної науки, чия діяльність охоплювала мовознавство, філософію, етнографію та літературознавство.

<https://stus.center/p/potebnia-oleksandr-opanasovich-74822>

Той факт, що наукова діяльність Потебні "відіграла винятково важливу роль у розвитку слов'янської філології та світової науки загалом" і що він "відкрив цілу епоху в гуманітарній науці, набагато випередивши свій час", свідчить про глибокий та інноваційний характер його ідей.

<https://ff.udpu.edu.ua/oleksandr-potebnya-movoznavets-etnohraf-linhvodydakt/>

Основні віхи життя

Олександр Опанасович Потебня народився 22 вересня 1835 р. в селі Гаврилівка (тепер — село Гришине Роменського р-ну Сумської обл.) у родині маломаєтних дворян. Здобувши загальну освіту, вступив до Харківського університету для вивчення правознавства, але за рік перейшов на історико-філологічний факультет.

У 1861 р. захистив магістерську дисертацію «Про деякі символи в слов'янській народній поезії» і став ад'юнктом Харківського університету, згодом — доцентом кафедри слов'янського мовознавства та секретарем історико-філологічного факультету.

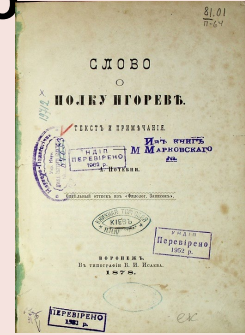
З 1875 р. — професор кафедри російської мови та словесності Харківського університету. Один із засновників Харківського історико-філологічного товариства (очолював його в 1877—1890 рр.), очільник Харківської філологічної школи.

Помер 11 грудня 1891 року в Харкові.

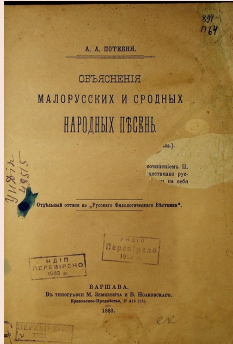
https://uk.wikipedia.org/wiki/Потебня_Олександр_Опанасович

Книги авторства О. Потебні у фонді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

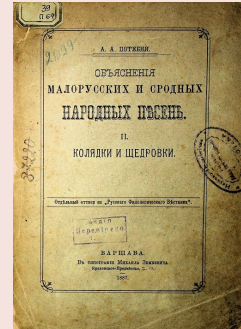
Слово о полку Ігоревім : текст і примітки / [уклад.] А. Потебня. — Воронеж : Окремий відбиток з «Філолог. записок», 1878 (У друкарні В. І. Ісаєва). — 158, II с. — рос. мовою.

Пояснення малоросійських і споріднених народних пісень / А. А. Потебня. — Варшава : [б. в.], 1883 (у типографії М. Земкевича і В. Ноаковського). — 268, VIII с. — рос. мовою.

Пояснення малоросійських і споріднених народних пісень. 2. Колядки і щедрівки / А. А. Потебня. — Варшава : У тип. Михайла Земкевича, 1887. — 809 с. — рос. мовою.

Др
7.66

А. А. Потебня

ИЗЪ ЛЕКЦІЙ
ПО ТЕОРІИ
СЛОВЕСНОСТИ.

Басни, Пословица, Повтореня.

КАРИКОВЪ.
Университ. Б. Серб., Чешск. Язык., 1886. 314. 3 1/4.
1911.

88
П. 67

1897

Л. М. Погодин.

О некоторых символических
въ славянской народной поэзии.

Х

О саване ипостасей представлений въ сказках.

III.

О существахъ ипостаси и свойствахъ съ ними представляемыхъ.

IV.

О дѣлѣ и свойствахъ съ нимъ существахъ. *

ПТОРОЕ ИЗДАНИЕ.

67

Рисована, выгравирована и въ цѣломъ издана въ Императорской Академіи Наукъ въ 1897 году.

99 382

КАТАЛОГЪ
Изданъ въ М. В. Петерб. 1894.

81
1764

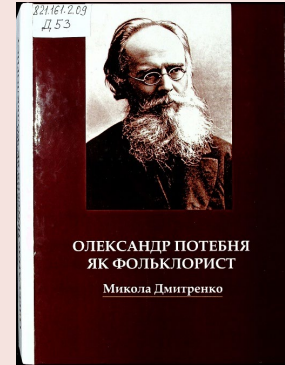

ОЛЕКСАНДР ПОТЕБНЯ
ЕСТЕТИКА
І ПОЕТИКА
СЛОВА

[illegible]

Дослідження наукової спадщини О. О. Потебні

Дмитренко М. К. Олександр Потебня як фольклорист : монографія / Микола Дмитренко ; Ін-т мистецтвознав., фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. — Київ : Сталь, 2012. — 535 с.

Рульова Н. І. Олександр Опанасович Потебня (1835-1891) / Н. І. Рульова // Історія українського мовознавства : навч. посіб. / Наталія Рульова ; Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. — Чернівці : ЧНУ : Рута, 2011. — С. 4—11.

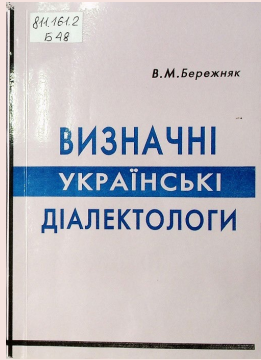
Бацевич Ф. С. Духовно-енергетейна сутність мови в концепції О. Потебні / Ф. С. Бацевич // Духовна синергетика рідної мови : лінгвофілософські нариси : монографія / Флорій Бацевич ; [ред. В. П. Мусійченко]. — Київ : Академія, 2009. — С 70—84.

Геращенко М. В. Академік Олександр Опанасович Потебня / М. В. Геращенко // Українські вчені та бібліографія : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / М. В. Геращенко. — Київ : Вид-во Європейського ун-ту, 2008. — С. 100—135.

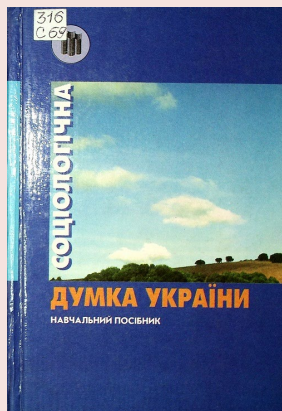
Бережняк В. М. Олександр Потебня / В. М. Бережняк // Визначні українські діалектологи : навч.-метод. посіб. для студентів філол. ф-тів / Бережняк В. М. ; [відп. за вип. Бойко Н. І.] ; Ніжин. держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. — Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2007. — С. 29—39.

Шаров І. Ф. Потебня Олександр Опанасович / І. Ф. Шаров // Вчені України : 100 видатних імен / Ігор Шаров. — Київ : АртЕк, 2006. — С. 325—329.

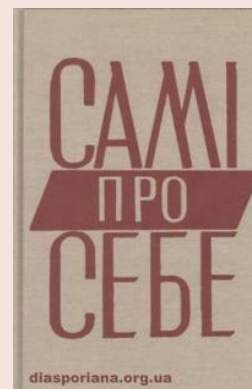

Дзюба, І. М. Потебнянська зоря Івана Фізера / І. М. Дзюба // З криниці літ : [вибрані праці у 3 т.] / Іван Дзюба. — Київ : Києво-Могилянська академія, 2006. — Т. 2 : Шевченко і світ; Естетика і культурологія; Знакомство з десятою Музою; "Бо то не просто мова, звуки..."; Тернисті дороги порозуміння — С. 642—649.

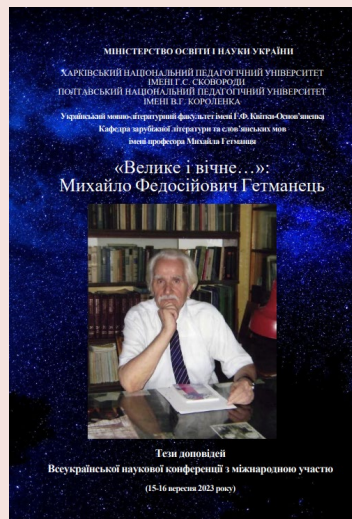

Соціологічні проблеми у творчості О. Потебні // Соціологічна думка України : навч. посіб. / [авт.: М. В. Захарченко та ін.] ; Міжнар. фонд "Відродження". — Київ : Заповіт, 1996. — С. 262-276. — (Міжнар. фонд "Відродження") (Трансформація гуманітарної освіти в Україні).

Автобіографічна записка Олександра Потебні // Самі про себе : автобіогр. видатних українців XIX-го ст. / Укр. Віл. Акад. Наук у США ; ред. Юрія Луцького. — Нью-Йорк : [б. в.], 1989. — С. 225—228. — Доступно також: <https://diasporiana.org.ua/memuari/7443-sami-pro-sebe-avtobiografiyi-vidatnih-ukrayintsiv-hih-go-stolittya/>

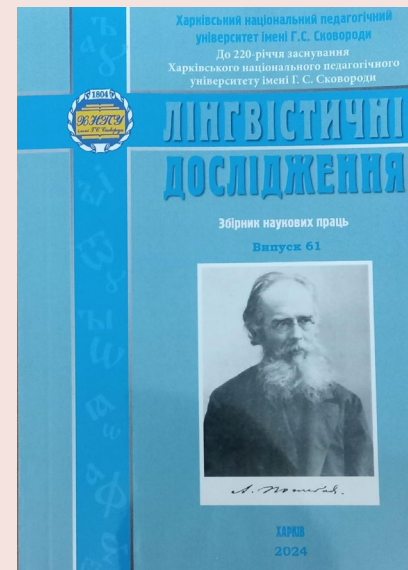
Радзієвська, Т. В. Становлення О. О. Потебні як ученого в світлі наукової дискусії з П. О. Лавровським / Т. В. Радзієвська // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія». — 2021. — № 88. — С. 12–18. — Доступно також: <https://doi.org/10.26565/2227-1864-2021-88-01>.

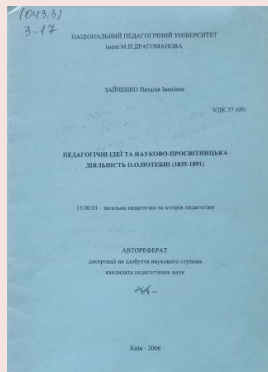

Скоробогатова, О. О. Гендіадіс і дефісні біномні утворення у граматичних нарисах Олександра Опанасовича Потебні / О. О. Скоробогатова, І. Є. Піскунов // «Велике і вічне...»: Михайло Федосійович Гетманець : матеріали Всеукр. наук. конф. з міжнар. участю, Харків, 15-16 верес. 2023 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [за заг. ред. С. К. Криворучко]. — Харків, 2023. — С. 112–114. — Доступно також: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/12773>.

Папіш В. А. Українська психолінгвістика: ідеї Олександра Потебні / В. А. Папіш // Лінгвістичні дослідження : зб. наук. пр. Харків. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди / голов. ред. Н. В. Піддубна. — Харків, 2024. — Вип. 60 : (до 100-річчя від дня народження засл. діяча науки і техніки України, д-ра філол. наук, професора Сергія Івановича Дорошенка). — С. 325—338. — Доступно також: <https://doi.org/10.34142/23127546.2024.60.26>.

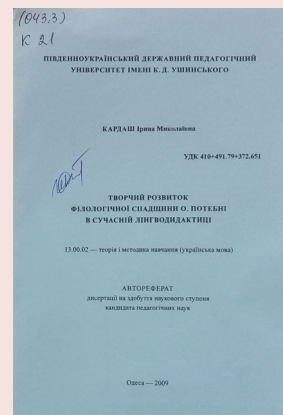
Скоробогатова О. О. Лінгвопоетичні студії ХХ-ХХІ століття крізь призму ідей Олександра Потебні й Дмитра Овсянико-Куликовського [Електронний ресурс] / О. О. Скоробогатова, А. Г. Козлова // Лінгвістичні дослідження : зб. наук. пр. Харків. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди. — Електрон. дані. — Харків, 2024. — № 61. — С. 288-303. — Режим доступу: <https://doi.org/10.34142/23127546.2024.61.23>, вільний. — Назва з екрана.

Зайченко Н. І. Педагогічні ідеї та науково-просвітницька діяльність О. О. Потебні (1835-1891) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Зайченко Наталія Іванівна ; наук. керівник Л. П. Вовк ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. — Київ, 2006. — 16, [1] с.

Кардаш І. М. Творчий розвиток філологічної спадщини О. Потебні в сучасній лінгводидактиці : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Ірина Миколаївна Кардаш ; наук. керівник А. М. Богуш ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. — Одеса, 2009. — 20 с.

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. В. Н. КАРАЗІНА
ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

**ОЛЕКСАНДР ОПАНАСОВИЧ
ПОТЕБНЯ**

Біобібліографічний покажчик

Харків
2005

Олександр Опанасович Потебня : (до 170-річчя з дня народження) : біобібліогр. покажч. / уклад.: В. Ю. Франчук, Ф. Х. Широкопад, Ю. Ю. Полякова ; вступ. ст.: Ф. Х. Широкопад ; наук. ред.: Ф. Х. Широкопад ; бібліогр. ред. С. Б. Глибицька. — Харків : [Б. в.], 2005. — 152 с. — Доступно також: <https://ekhnuir.karazin.ua/handle/123456789/147>.

Електронні ресурси, присвячені О. О. Потебні

[illegible]

Потебня Олександр Опанасович
[Електронний ресурс] // Вікіпедія :
[вебсайт] — Електрон. текст. дані. —
2025. — 4 лют. — Режим доступу:
<https://uk.wikipedia.org/wiki/Потебня>

Олександр Опанасович

Україніка

Олександр Потебня – мовознавець і громадянин

Олександр Опанасович Потебня (22.09.1835–11.12.1891), український мовознавець-філософ, етнограф, фольклорист, теоретик літератури, дослідник поезити, психолог творчості, громадський діяч, засновник Харківської лінгвістичної школи, основоположник психологічного методу в літературознавстві.

О. Потебня народився на хуторі Манів, поблизу с. Гаврилівка (тепер – с. Гришине Сумської області). Походив із впливового українського дворянського роду військових, князів зовсім із Полтавщини. Предок – Юхим Федорович Потебня, отаман Глиньської сотні Лубенського полку. Дід, Юхим Іванович, військовий відставник, має трьох синів: Івана, Опанаса, Харитона. Батько, Опанас Потебня, штабс-капітан, мати Марія, донька поміщика Івана Маркова.

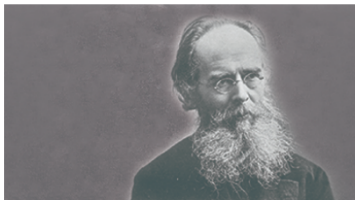
Хлопчиком ще не було, даюч років як батьки продали хутір Манів і переїхали до Ромен. Олександр навчався в семінерії Радомський класичній гімназії, як закінчив у 1851 р. з срібною медаллю. Вступив на юридичний факультет Харківського університету. Юнак вважав, що прикисити своє життя юриспруденції, проте, під впливом Петра Лавровського зацікавився в українській фольклорі і за рік перейшов на історико-філологічний факультет. Там він знову почав мову свого дитинства, зокрема на лекціях відомого українського поета та професора, автора збірки «Піднесених народних пісень» Амвросія Метлинського. Івані погляди щодо поетичної самостійності поетичної творчості мови.

Олександр Потебня — мовознавець і громадянин [Електронний ресурс] / Віра Пісун // Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія : [вебсайт] — Електрон. текст. дані. — 2023. — Верес. — Режим доступу:

<https://www.libr.dp.ua/?do=ukrainica&lng=1&id=29>

ОЛЕКСАНДР ОПАНАСОВИЧ ПОТЕБНЯ

*«Без мови всі українські ваяння збудовані на піску»
Олександр Потебня*

Мовознавець, філософ, етнограф, літературознавець

Професор Харківського університету і лідер харківської школи мовознавства, Олександр Опанасович Потебня був також редактором та видавцем творів письменників П. Гулака-Артемовського, Г. Кіпінки-Осип'янича та І. Манжуря. Він переклав "Одіссею" Гомера українською мовою, а серед найвідоміших його наукових праць був конспект до "Слова о пазуі Горевіи".

О. Потебня розглядав мову насамперед як засіб упорядкування людського вражень від довкілля, як інструмент пізнання світу. Слово несе не тільки значення предмета, а і повторений досвід особи та нації. Його зміст фіксується у символах фольклору і постійно відновлюється літературою.

На думку вченого, мова є невідомою для кожної нації можливістю мислення та самого життя: "Не лише найкраща, а і певна, єдина пригода, за якою ми впізнаємо народ, і разом з тим єдина, незламна нічим та необхідна умова існування народу, є єдність мови".

Відтак, вважає О.О.Потебня, усвідомлення людиною своєї національної приналежності ґрунтується на своєрідному "вродженому націоналізмі", притаманному тільки даному народові. Тому він застерігав проти національної асиміляції, яка для нього була тотальною душевною розкладом. Розчинення однієї нації є іншої збільнює людство загально, веде до дезорганізації суспільства та деградації особистості.

Історичний розвиток народів за нормальних обставин, наголошує Потебня, має наслідком не денационалізацію, а взаємне пристосування націй. "Швейцарія, – писав він, – не лише сама по собі не зазнає народності, а і сприяє їхньому зціленню".

Бібліографічне посилання: Франчук В.Ю. ПОТЕБНЯ Олександр Опанасович [Електронний ресурс]. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Potebnia_O (останній перегляд: 12.09.2025)

ПОТЕБНЯ ОЛЕКСАНДР ОПАНАСОВИЧ

ПОТЕБНЯ Олександр Опанасович (22(10)09.1835–11(29.11).1891) – мовознавець і філософ, літературознавець, фольклорист та етнограф, представник психологічного напрямку в слов'ян. філол. наук. Д-р слов'янсько-руської філології, професор (1874). Чл.-кор. Петерб. АН (1875). Н. на х. Манев поблизу с. Гаврилівка (нині с. Гришине Роменського р-ну Сум. обл.). Батьки – дрібномастні укр. дворяни, які походили із запорож. козацтва, дід і батько служили в рос. армії, брат А.Потебня – революціонер-шістдесятник.

Закінчив Радомську гімназію (1851), де викладання проводилося польсь. мовою, навч. на юрид. (1851) та історико-філол. ф-ті Харків. ун-ту (1852–56), тут долучився до збирання творів укр. нар. творчості. Нагладив пансіону І.І.Харків. гім. (1856), позаштатний викладач кафедри рос. мови і словесності Харків. ун-ту (1857–61). Під впливом П.Давидовського, учня І.Срезневського, звернувся до вивчення слов'ян. мов, етнографії і фольклору. Захистив дис. на ступінь магістра слов'ян. філології на тему: "О некоторых символах в славянской народной поэзии" (Х., 1860), на ступінь д-ра слов'ян.-рус. філології на тему: "Из записок по русской грамматике" (видано: т. 1, Воронеж, 1874; т. 2, Х., 1874). Аджунт кафедри рос. мови і словесності (1861–62), доцент (1863–74), екстраординарний (1874), ординарний (1875) професор Харків. ун-ту.

Після виходу у світ праці "Мысль и язык" (СПб., 1862) відраджений мін-вом нар. освіти Рос. імперії на 2 роки за кордон для підготовки до викладання порівняльного мовознавства, заг. літератури і слов'ян. філології. Навч. санскрит у Берліні (Німеччина) в А.Вебера, відвідав Відень, де слухав лекції Ф.Миллеша й вивчав сербський і хорватський наголос під кер-вом А.Махуранка. У Празі (нині столиця Чехії) познайомився з А.Патером і М.Гатталіо, університетські лекції останнього з порівняльного вивчення чеської і словац. мов справили на П. сильне враження. Згодом він застосував і розвинув порівняльний метод при аналізі близькоспоріднених рос. та укр. мов, розширив і поглибив тло дослідження за рахунок усіх слов'ян., балт. та деяких ін. індоєвроп. мов.

Автор праць із заг. мовознавства, фонетики, наголосу, граматики, семантики, етимології, діалектології, теорії словесності, фольклору, етнографії, досліджень про походження мови, взаємозв'язку мови й мислення тощо. Розглядає питання історії укр. мови та укр. діалектології у зв'язку з відповідними аспектами рос. мови. Обидві мови П. вважав нащадками однієї, спільної в минулому (давньоруської) мови-предка. Відповідно до термінології свого часу називав укр. мову малоруським нареччям, а терміном "русский язык" позначав сукупність східнослов'ян. мов.

Завдяки П. Харків. ун-т став одним із найвідоміших наук. центрів з вивчення слов'ян. філології. Поміж учнями вченого: О.Попов, М.Копосов і Д.Овсянко-Куликовський, окрім того, П. справив вплив на Б.Ляпунова, литов. дослідника Е.Вольтера, фінського славіста І.Микола та ін. 1877–90 П. – голова Харківського історико-філологічного товариства. Обраний чл.-кор. Петерб. АН (1875), дійсним членом Моск. археол. т-ва (1864), т-ва любителів рос. словесності при Моск. ун-ті (1875). Чеського королів. т-ва наук (1887). Т-ва любителів природознавства, антропології та етнографії при Моск. ун-ті (1890). За працю "Из записок по русской грамматике" (т. 1–2) Петерб. АН присудила П. повну Ломоносовську премію (1874), золоті Уваровські медалі за розгляд праць П.Житницького "Очерк звуковой истории малорусского наречья" (1878), Я.Головацького "Народные песни Галицкой и Угорской Руси" (1879). Рос. геогр. т-вом присуджена золота Костянтинівська медаль (1891).

П. у м. Харків.

Біобіогр. – Франчук В.Ю. Олександр Опанасович Потебня (біобіобіографічний нарис). К., 1975.

ФРАНЧУК Віра Юріївна

Олександр Опанасович Потебня
[Електронний ресурс] // Спадщина
України : [вебсайт]. — Електрон. текст.
дані. — [?2018]. — Режим доступу:
<http://www.spadshina.com/programs/tv-orts-respubliki-ukrayini.100-rokiv-derzhavnosti/oleksandr-opanasovich-potebnya/>.

Потебня Олександр Опанасович
[Електронний ресурс] / Франчук Віра
Юріївна // Інститут історії України НАН
України : [вебсайт]. — Електрон. текст.
дані. — [?2016]. — Режим доступу:
http://www.history.org.ua/?termin=Potebni_a_O.

О. О. Потєбня.

ПОТЕБНЯ Олександр Опанасович [10(22).IX 1835, х. Манів, побл. с. Гавришівки, тепер Гришинецького р-ну Сум. обл. — 29.XI(11.XII) 1891, Харків] — укр. мовознавець, філософ, фольклорист, етнограф, літературознавець, педагог, громад. діяч, чл.-кор. Петерб. АН з 1875, чл. багатьох (у т.ч. зарубіжних) наук. т-в. Закін. 1856 Харків. ун-т. Був учителем рос. мови в гімназії, з 1861 — ад'юнкт Харків. ун-ту з правом викладання історії рос. мови. З серпня 1862 до серпня 1863 — в закор. наук. від'їздах (Німеччина, Чехія, Австрія). Після повернення — доцент каф. слов'ян. мовознавства і секретар істор.-філол. ф-ту, від 1875 екстраординарний, згодом — ординарний професор каф. рос. мови і словесності Харків. ун-ту. Один із засновників Харків. громад. Харків. істор.-філол. т-ва (був його головою у 1877-90). Основоположник т.з. психологічного напрямку в слов'янському мовознавстві. Автор праць із заг. мовознавства, фонетики, наголосу, граматики, семантики, етимології, діалектології, теорії словесності, фольклору, етнографії, досліджень про походження мови, взаємозв'язок мови й мислення тощо. Розглядав питання історії укр. мови та укр. діалектології у зв'язку з відповідними аспектами рос. мови. Обидві мови П. вважав нащадками однієї, спільної в минулому (давньоруської) мови-предка. Відповідно до термінології свого часу називав укр. мову малоруською нареччям, а терміном «руський язык» позначав суцільність східнослов'ян. мов («Про повноголосіє», 1864; «Про звукові особливості руських нарчч», 1865; «Записки про малоруське нареччя», 1871; «До історії звуку руської мови», 1-4, 1871-83; рец. на працю П. Жиганського «Нарисе звукової історії малоруського нареччя», 1878, та ін.). П. розробив наук. основи східнослов'ян. діалектології як самост. дисципліни. У працях цієї проблематики він уперше в слов'ян. філології систематизував ознаки укр. мови, які вони відірвані від ін. слов'янських, окреслював межі поширення її найважливіших діал. звукових явищ. З погляду істор. розвитку укр. мови особливе значення мають відкриті т.з. мового Я та обґрунтування дифтонгічного переходу давньорус. о, е в і в новозакритих складах. Учений постійно цікавився питаннями народності і мови, взаємовідношення націй і мов, народності й особи, дво- і багатомовності, майб. долею націй і мов («Душа і мова», 1862; «Мова і народність», опубл. 1895; «Про націоналізм», опубл. 1905; «Лист до Єлени Штейн», опубл. 1927; «Загальна літературна мова і місцеві нареччя», опубл. 1962). Засуджуючи денационалізацію, П. стверджував, що всі мови мають невичерпні внутр. можливості для розвитку. В рец. на зб. «Народні пісні Галицької й Угорської Русі» Я. Головацького (1976) розглянув питання про право укр. мови на літературну форму. Вел. мірою на матеріалах укр. мови ґрунтуються праці П. «Із записок з руської граматики» (т. 1 — 2, 1874; т. 3, опубл. 1899; т. 4, опубл. 1941), у якій дано порівняль.-істор. дослідження грамат. будови і всієї системи східнослов'ян. мов у їхніх зв'язках з ін. мовами, мова розглядається в повному зв'язку з історією народу, з еволюцією люд. духа, душі, та плану і розвитку «Зміщення іншомови в руській мові» (1888). Значущ. увагу приділяв психології словесно-худож. творчості («З леваць з теорії словесності», опубл. 1894; «Із записок з теорії словесності», опубл. 1905). П. є творцем лінгв. поезії. Теорія поезії у нього базується на аналогії між поет. твором і словом. Практ. реалізацію теор. поглядів П. став його переклад «Одісеї» укр. мовою (уривки, що збереглися, опубл. 1905). Досліджено давньорус. пам'яток присвячено праці: «Слово о полку Ігоревім. Текст і прип'їткі», «Малоруська народна пісня за списком XVI в. Текст і прип'їткі» (обидві — 1877). Числний внесок П. у вивчення нар. поет. творчості й етнографії («Про деякі символи в слов'янській народній поезії», 1860; «Про зв'язок деяких уявлень у мові», 1864; «Про міфічне значення деяких обрядів і повір'їв», 1865; «Про долю і споріднені з нею істоти», «Про купальські вогні і споріднені з ними уявлення», обидві — 1867; «Пояснення малоруських і споріднених народних пісень», т. 1-2, 1883-87). За його ред. виходили твори Г. Квітки-Основ'яненка (т. 1-4, 1887-90), П. Гулака-Артемовського (1888), І. Масакурі (1889, 1890). З перекладом П. опубл. «Малоруські дошки лікувальні порядки XVIII в.» (1890). Їм'я П. 1945 надано Ін-том мовознавства НАН України, з 1977 Ін-т проводить Потєбніанські читання. 1977 у с. Гришинецькому відкрито нар. музей І. Потєбні, встановлено йому пам'ятник.

Потєбня Олександр Опанасович
[Електронний ресурс] / В. Ю. Франчук
// Ізборник : [проєкт електрон. б-ки
дав. укр. літ.]. — Електрон. текст. дані.
— [б. р.]. — Режим доступу:
<http://litopys.org.ua/ukrmova/um74.htm>

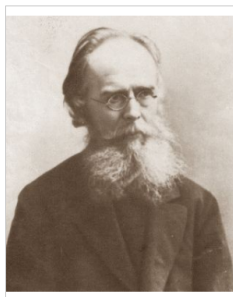
Потєбня Олександр Опанасович

Біографія

Надіслати

Розповісти

Цитувати

Професор Харківського університету і лідер харківської школи мовознавства, Потєбня був також редактором та видавцем творів письменників Гулака-Артемовського, Квітки-Основ'яненка і Манжури.

Олександр Потєбня народився 22 вересня 1835 року в селі Гавришівці на Сумщині. Він закінчив гімназію у польському місті Радомі та історико-філологічний факультет Харківського університету. Після захисту магістерської дисертації 1860 року Потєбня продовжив навчання у Берліні, а 1874 року захистив докторську дисертацію.

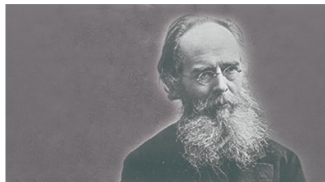
Професор Харківського університету і лідер харківської школи мовознавства, Потєбня був також редактором та видавцем творів письменників Гулака-Артемовського, Квітки-Основ'яненка і Манжури. Він перекладав «Одіссею» українською мовою, а серед найвідоміших його наукових праць був коментар до «Слова о полку Ігоревім».

Потєбня розглядав мову насамперед як засіб упорядкування людною вражень від довкілля, як інструмент пізнання світу. Слово несе не тільки значення предмета, а і попередній досвід особи та нації. Його зміст фіксується у символах фольклору і постійно відновлюється літературою.

На думку вченого, мова є неповторною для кожної нації можливістю мислення та самого життя (цитата): «Не лише найкраща, а і певна, єдина прикмета, за якою ми впізнаємо народ, і разом з тим єдина, незамінна нічим та невіддільна умова існування народу, є єдність мови».

Потєбня Олександр Опанасович
[Електронний ресурс] : біографія //
УкрЛіб : б-ка укр. літ. — Електрон.
текст. дані. — [б. р.]. — Режим доступу:
[https://www.ukrlib.com.ua/bio/printit.p
hp?tid=12564](https://www.ukrlib.com.ua/bio/printit.p hp?tid=12564).

ОЛЕКСАНДР ПОТЕБНЯ: ТВОРЕЦЬ ТЕОРІЇ ПРО ВНУТРІШНЮ ФОРМУ СЛОВА

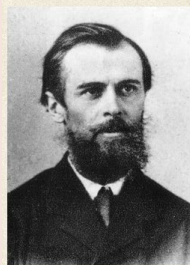

Олександр Потебня, видатний український мовознавець, філософ, фольклорист, етнограф, літературознавець, педагог, громадський діяч, професор, народився 22 вересня 1835 року у невеликій шляхетській родині на Полтавщині, яка дала йому освіту в м. Радомі, а потім підтримала при вступі до Харківського університету. Потебня вважав, що присвятить своє життя юриспруденції, проте під впливом Петра Лавровського занурюється в український фольклор. Харків тих часів був найкращим місцем для початку любовного роману із українською народною творчістю, адже завдяки старанням Ізмаїла Срезневського тут активно збирали пісні, легенди, приказки та публікували їх у спеціалізованих альманахах.

Саме під цим впливом на основі матеріалів зібраних пісень Потебня пише свою магістерську роботу "О некоторых символах в славянской народной поэзии". Подальше життя молодого славіста буде пов'язане із Харковом, хоча Потебня матиме далекий закордонний відрядження та можливість не повертатись на Батьківщину.

Олександр Потебня – автор «Записок о русской грамматике», неймовірно прогресивний та цікавий для свого часу праці з лінгвістики. Як у ній, так і в магістерській роботі, було помітно, що Потебня – прибічник Вільгельма фон Гумбольдта. Саме навколо його ідей Потебня згуртує учнів та створить школу, яка увійде в історію як "харківська школа лінгвістики". З неї вийдуть незалежні талановиті дослідники словесності, які, втім, міститимуть помітний слід думок Потебні.

Олександр Потебня

Олександр Опанасович Потебня (22.09.1835 – 11.12.1891).

Видатний український мовознавець, філософ, теоретик літератури, фольклорист, етнограф, педагог, громадський діяч. Автор багатьох фундаментальних праць, які стали етапними в українській і загальнослов'янській гуманітарній науці. Зробив позитивний внесок у різні розділи науки про мову – загальне мовознавство, психолінгвістику, етимологію, історичну граматику та діалектологію східнослов'янських мов, порівняльно-історичне мовознавство. Випередив сучасне йому мовознавство: проник у суть та еволюцію мови так глибоко, як до нього не проникав жоден учений. Потебнянські ідеї справили потужний вплив на багатьох українських та зарубіжних мовознавців, окреслили нові напрями дослідження, лишаються актуальними й у наші дні.

Народився в селі Гаврилівка (тепер – село Гришине Роменського р-ну Сумської обл.) у родині маломаяних дворян. Здобувши загальну освіту, вступає до Харківського університету з метою вивчення права, але за рік переходить на історико-філологічний факультет. Після закінчення університету з 1856 р. викладає російську мову в гімназії. У 1861 р. захищає магістерську дисертацію «Про деякі символи в слов'янській народній поезії» і стає ад'юнктом Харківського університету, згодом – доцентом кафедри слов'янської мовознавства та секретарем історико-філологічного факультету. З 1875 р. – професор кафедри російської мови та словесності Харківського університету. Один із засновників Харківського історико-філологічного товариства (очолював його в 1877–1890 рр.), очільник Харківської філологічної школи. Член-кореспондент Петербурзької академії наук (з 1875).

У праці «Думка та мова» (1862) висвітлює взаємозв'язок мови й мислення, розвиває ідею про мову як породження й вияв «народного духу». Показав, що думка виявляє себе через мову, а кожний акт мовлення є творчим актом. Мова виступає єдиною властивістю для кожного народу способом сприймати й осмислювати світ. Людина розвивається завдяки впливові мови на її свідомість. Без мови думка не існує. Слово – засаднича передумова для перетворення ніяких форм думки (сприйняття, уявлення, образ) на поняття. О. О. Потебня привносив слово до художнього твору, виділяючи в ньому зовнішню форму (звучання), зміст (значення) і внутрішню форму (образ). Внутрішня форма відбиває своєрідне сприйняття реальності, що її позначає слово, і впливає лексичну самобутність мови.

У фундаментальній праці «Із записок у ділянки руської граматики» (т. 1–2, 1874; т. 3, 1891; т. 4, 1941) докладно розглянув загальні питання лексикології, словотвору, морфології, синтаксису, проаналізував поняття граматичної форми та граматичної категорії. Це перше на теренах тогочасної Російської імперії масштабне дослідження, виконане з послідовним опираєм на принципи історизму. Виявивши історичну зміність синтаксичних категорій, дослідник простежив напрями, відповідно до яких відбуваються зміни в мисленні людей (зокрема, в бік дедалі більшого розвитку діяльності й обмеження категорії мислимовості).

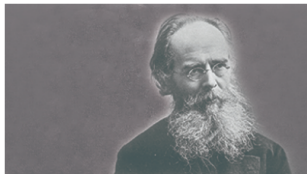
**Олександр Потебня: творець теорії
про внутрішню форму слова**
[Електронний ресурс] / Марія Ткаченко //
СловОпис : проєкт Ун-ту Грінченка. —
Електрон. текст. дані. — Київ, [б. р.]. -
Режим доступу:

<https://slovopys.kubg.edu.ua/oleksandr-potebnia-tvorets-teorii-pro-vnutrishnju>

**Олександр Потебня [Електронний
ресурс] // Інститут мовознавства ім.
О.О.Потебні : [вебсайт]. — Електрон. текст.
дані. — Київ, [?2011]. — Режим доступу:
<https://www.inmo.org.ua/oleksandr-potebnia.html>.**

ОЛЕКСАНДР ОПАНАСОВИЧ ПОТЕБНЯ

«Без мови всі українські вимови обдурені на піску»
Олександр Потебня

Мовознавець, філософ, етнограф, літературознавець

Професор Харківського університету і відд. харківської науки мовознавства, Олександр Опанасович Потебня був також редактором та видавцем теорії письменника П. Гулака-Артемовського, Г. Квітки-Основа-Яненка та І. Манжури. Він переклав "Одіссею" Гомера українською мовою, а серед найвідоміших його наукових праць був коментар до "Слова о полку Ігоревім".

О. Потебня розглядав мову засвідчений як засіб упорядкування людського вражень від довколишнього світу. Слово несе не тільки значення предмету, а і попередній досвід особи та нації. Його зміст фіксується у символах фольклору і постійно відновлюється літературою.

На думку вченого, мова є неповторною для кожної нації можливістю мислення та самого життя. "Не лише найкраща, а і найважливіша, а за якою ми відрізняємося від інших народів, і разом з тим єдина, незмінна нічим та невіддільна змова існування народу, є єдність мови".

Відтак, вважає О.О.Потебня, усвідомлення людською своєї національної приналежності ґрунтується на своєрідному феномені націоналізму, приналежності тільки до свого народу. Тому він застерігає проти національної асиміляції, яка для нього була тотальною душевною розкладом. Розуміння однієї нації в іншій ідентичності загальною, веде до дезорганізації суспільства та дезорганізації особистості.

Історичний розвиток народів за нормальних обставин, наголошує Потебня, має наслідком не домінування однієї нації над іншою, а взаємне пристосування націй. "Поблизувати, – пише він, – не лише сама по собі не загрожувала народності, а і сприяла їхньому зміцненню".

Головна » Освіта і наука » О.О. Потебня (1835–1891)

Олександр Опанасович Потебня (1835–1891)

Вчений, філософ, етнограф

О.О. Потебня – мовознавець, літературознавець, фольклорист. У Харківському університеті працював професором кафедри російської мови й словесності (1859–60–1891), кафедри слов'язнознавства (1871). Якщо не рахувати кандидатської дисертації "Первые годы войны Хмельницкого", що залишилася ненадрукованою, першою ученою працею О.О. Потебні була магістерська дисертація "О некоторых символах в славянской народной поэзии" (1861), пізніше "Мысль и язык" (1862), "О мифическом значении некоторых обрядов" (1865). Докторську дисертацію "Из записок по русской грамматике" захистив 1874 р. За цю працю удостоєний Ломоносовської премії Цього ж року був обраний членом-кореспондентом Російської Академії Наук по відділу російської мови й словесності. У 1865 р. був обраний дійсним членом Московського археологічного товариства, у 1877 р. – дійсним членом товариства шанувальників російської словесності при імператорському Московському університеті. Протягом 1860–1863 рр. був секретарем словесного факультету Харківського університету. З 1877 р. до 1890 р. був головою Харківського історико-філологічного товариства.

Провідними в науковій тематикі Ліфти були питання, пов'язані з історією, культурою Лівобережної України. Сам О.О. Потебня постійно виступав на засіданнях товариства з доповідями, присвяченими найрізноманітнішим проблемам мови, літератури, народної поезії. Етнографії: "О значении слова «Русь» в связи с некоторыми явлениями русского полногласия", "О заимствованиях из немецкого в малорусском языке", "Село, деревня и тому подобные слова (К истории быта)", "Сербская песнь о Юрии Даничиче" тощо. 1895 р. при Ліфти була заснована премія ім. О.О. Потебні, яка присуджувалася студентам Харківського університету за кращу роботу з історії російської мови й літератури.

О.О. Потебня був одним із перших у вітчизняній науці представників психологічної школи в літературознавстві, який дав систематизований виклад її ідей у працях "Мысль и язык" (1862), "Из лекций по теории словесности" (1894), "Из записок по теории словесности" (1905). Основна увага в них сконцентрована на вивченні психологічних механізмів творчості, етапів її здійснення від виокремлення з дійсності комплексу явищ, фактів споріднених або протилежних поглядам митця на світ, через входження об'єктивної інформації в свідомість, підсвідомість письменника до її реінкарнації у конкретно-чуттєву форму художнього образу й сприйняття реципієнтом, який фактично є співтворцем, бо відбирає з тексту суголосне власній психофізіології, перетворюючи його у свідомість. А оскільки автор і реципієнт є постійно внутрішньо змінними, що й зумовлює існування безкінечної кількості інтерпретацій тексту, то у кожен момент їх існування текст одночасно той самий і ні, що фактично є передбаченням основних відкриттів феноменології.

Чимало зробив О.О. Потебня і в царині українознавчих студій. Зокрема велику увагу приділяв він вивченню української мови, оригінального українського фольклору, про що свідчать такі його праці, як: "Заметки о малорусском наречии" (1870), "Малорусская народная песня по списку XVI ст. Текст и примечания" (1877), "Объяснение малорусских и сродных песен" (перший том – "Веснянки", 1883; другий том – "Колядки", 1887). Редагував зібрання творів Г. Квітки-Основа-Яненка у чотирьох томах (1887–1890), П. Артемовського-Гулака (1888), поетичну збірку І. Манжури "Степові думи та співі" (1889). Перекладав українським гекзаметром "Одіссею" Гомера.

Олександр Опанасович Потебня
[Електронний ресурс] // Спадщина України
: Захід.-Укр. асоц. — Електрон. текст. дані.
— Київ, [?2018]. — Режим доступу:
<http://www.spadshina.com/programs/tvorts-i-respubliki-ukrayini.100-rokiv-derzhavnosti/oleksandr-opanasovich-potebnya/>.

О. О. Потебня (1835-1891)
[Електронний ресурс] // Філологічний
факультет. Харківський національний
університет імені Василя Назаровича
Каразіна : [вебсайт]. — Електрон. текст.
дані. — Харків, [б. р.]. — Режим доступу:
<https://philology.karazin.ua/o-o-potebnya-1835-1891/>.

Олександр Потебня. Людина, Громадянин, Педагог : лекція [Електронний ресурс] / Накипіло LIVE // YouTube. — Електрон. дані. — Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=FnTHo_1iyzE. — Назва з екрана. — Дата публікації: 27.11.2021. — Дата перегляду: 04.09.2025.

Філософські портрети: Олександр Потебня [Електронний ресурс] / Сумська обласна універсальна наукова бібліотека // YouTube. — Електрон. дані. — Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=-FTYjvyfGrA>. — Назва з екрана. — Дата публікації: 27.09.2020. — Дата перегляду: 04.09.2025.

Стежками видатного українського мовознавця
Олександра Опанасовича Потебні [Електронний
ресурс] / Харків ЄС // YouTube. — Електрон. дані. —
Режим доступу: [https://www.youtube.com/watch?v=ZiE-
tzG9-XE](https://www.youtube.com/watch?v=ZiE-tzG9-XE). — Назва з екрана. — Дата публікації:
24.09.2020. — Дата перегляду: 04.09.2025.

Влада таланту. Потебня [Електронний ресурс]
/ Суспільне Кропивницький // YouTube. — Електрон.
дані. — Режим доступу:
<https://www.youtube.com/watch?v=EGEEsrgQMk4>. —
Назва з екрана. — Дата публікації: 25.02.2018. — Дата
перегляду: 04.09.2025.

Олександр Потебня та Григорій Сковорода :
лекція Леоніда Ушкалова [Електронний ресурс] /
Новий Акрополь Україна // YouTube. — Електрон. дані.
— Режим доступу:
<https://www.youtube.com/watch?v=SgPXOIToLIA>. — Назва
з екрана. — Дата публікації: 23.02.2017. — Дата

Олександр Потебня - найпотужніший філософ
української мови [Електронний ресурс] : [Велич
особистості] / Ірина Фаріон // YouTube. — Електрон.
дані. — Режим доступу:
<https://www.youtube.com/watch?v=yLAp9YdfbXE>. —
Назва з екрана. — Дата публікації: 23.09.2016. — Дата
перегляду: 04.09.2025.

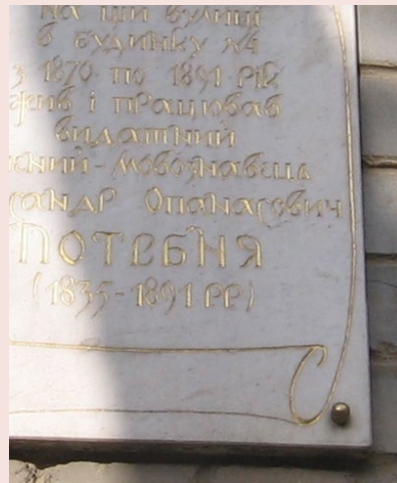
Олександр Потебня [Електронний ресурс] / UA: Харків
// YouTube. — Електрон. дані. — Режим доступу:
https://www.youtube.com/watch?v=OE3GM_cdk94. — Назва з
екрана. — Дата публікації: 16.10.2012. — Дата перегляду:
04.09.2025.

Ушанування пам'яті О. О. Потебні

Інститут мовознавства
ім. О. О. Потебні НАН
України,
м. Київ, вул. Грушевського,
4

Пам'ятна дошка,
м. Харків, вулиця
Потебні, 1
Напис: «На цій вулиці в
будинку № 4 з 1870 по
1891 рік жив і працював
видатний вчений-
мовознавець Олександр
Олександрович Потебня

Пам'ятний знак,
с. Гаврилівка, Сумська
обл.

Вулиці, названі на честь О. О. Потебні

Вулиця Олександра
Потебні у місті Дніпро

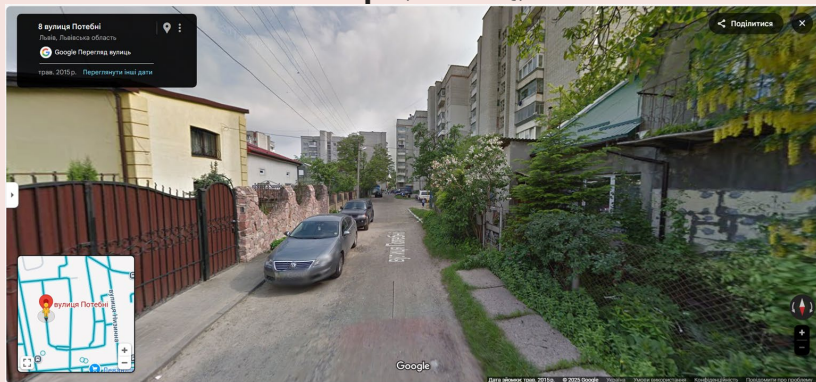
Вулиця Олександра
Потебні у місті Суми

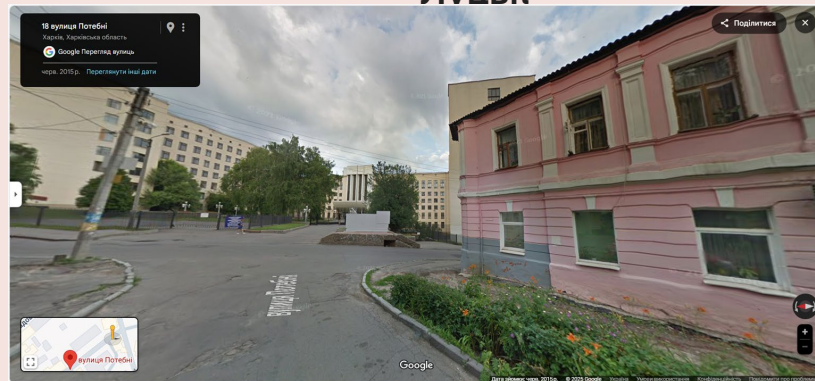
Вулиця Академіка
Потебні в Солом'янському
районі Києва

Вулиця Потебні у місті
Львів

Вулиця Потебні у місті
Львів

Вулиця Потебні у місті Харків

Адреса бібліотеки:

Україна, 04060, м. Київ, 60,
вул. М. Берлинського, 9

Вебпортал:

<http://dnpb.gov.ua/ua/>

E-mail:

dnpb@i.ua (для офіційних
звернень),

dovidka_dnpb@i.ua (для
довідок),

fond.dnpb@ukr.net (послуги
для віддалених
користувачів)

Виставку підготувала Жигалюк А. В. — провідний бібліотекар відділу зберігання фонду та обслуговування користувачів;

відповідальна — завідувач відділу зберігання фонду, обслуговування користувачів та соціокультурної діяльності Бондарчук О. Б.

Використано матеріали з фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та інтернет-ресурси (дата звернення 12.09.2025).